

Lietuvių kaltė holokauste Tomo Venclovos galvojimuose

Šio Lietuvos šviesuolio, humanisto ir netgi mūsų universiteto (Vytauto Didžiojo Universiteto) garbės daktaro idėjomis labai susidomėjau dar 2010 Santaros-Šviesos suvažiavimo Alantoje metu. Tačiau iki šiol nesiryžau pasidaryti sau progos giliau pastudijuoti poeto idėjas ir pažiūras. Savo pranešimą „Ką daryti Lietuvai?“ Tomas Venclova tuo metu skaitė paskutinis, prieš pat suvažiavimo uždarymą. Galbūt dėl to man jis taip įstrigo, o galbūt dėl to, kad gana smarkiai prieštaravo mano tuometiniams įsitikinimams.

Jo asmenybė gali būti vertinama prieštaringai ne vien dėl jo išsakytos nuomonės tam tikru klausimu, tačiau ir dėl, palyginus, keistokų aplinkybių atsiduriant egzilyje. Kaip disidentas išvyko ne į kalėjimą ar lagerį, o sovietinės valdžios buvo išsiųstas į vakarus? Be to jis žinomo sovietinio rašytojo, kartu ir komunistų partijos nario sūnus. Žinoma, pasitikėjimo iševiams, ypač DP („Displaced persons“, bėgusioji nuo sovietinio teroro iševių karta) kartos – nukentėjusiems nuo režimo, tokios aplinkybės tikrai nekėlė. Kitoks jis atrodė ir savo bičiuliams – Vladimiras Bukovskis jam yra pasakęs: „Lietuvių tauta du tūkstančius metų kamavosi, kol pagaliau iš savo pačios gelmių pagimdė pirmąjį žydą. Tas žydas – Tomas Venclova“¹. Bet būtent dėl savo kontraversiškojo jis ir yra įdomus. Jo mąstysenai, be abejo, darė įtaką sovietinės realijos, kaip ir visiem likusiems už geležinės uždangos. Priedo jis nėra senosios tarpukario kartos atstovas, tad vertinti tam tikrus Antrojo Pasaulinio karo aspektus, gali iš nuošalės. Šie aspektai turėjo suformuoti „kitaip“ mąstančią asmenybę egzilio kontekste.

Vienas iš opiausių, ir tikriausiai populiariausių temų publicistikoje, kurias kėlė poetas, yra lietuvių-žydų santykiai. Aktualumas jaučiamas vien žvilgtelėjus į visuomenės reakciją į autoriaus 1982-aisiais parašytą straipsnį „Žydai ir Lietuviai“. Jame vertinami Birželio sukilimo metu padaryti nusikaltimai prieš žydus. Vertinama vienareikšmiškai ir nebandoma teisintis dėl žmogžudysčių, galima teigti, kad visas birželio sukilimas yra diskredituojamas. Todėl, ypač įvykių metu gyvenusius ar veikusius žmones, tai stipriai palietė, tikriausiai dėl to buvo tokia stipri refleksija. O ką jau bekalbėti apie epitetus, tokius kaip „širšinas“², kuriuos užsidirbo Venclova dėl provokacinės savo nuomonės, kuri pirmiausia, tarsi viešai publikuota sąžinė, apeliuoja į kaltės jausmą. Juk to kaltės jausmo kėlimas ir privedė prie ūmios lietuviškos visuomenės reakcijos. Ar mes kaltę suvokiame taip pat kaip ją mato pats autorius? Kokia yra ta kaltė? Ar šią kaltę galima pateisinti?

¹ Tomas Venclova „Kad išliktų bent vienas...“ Vilnius 1995; 3 psl.

² F.8 Ap. 1-8 B.778 Algirdas Landsbergis

Kodėl svarbu nuo jos nebėgti? Atsakius į šiuos klausimus turi atsiskleisti autoriaus lietuvių kaltės holokauste suvokimas.

Kokia yra ta kaltė?

Lietuvių kaltė prisidėjus prie holokausto Venclovos publicistikoje vienareikšmiškai pripažįstama. Tačiau, juk pats faktas yra gerai žinomas, kad lietuviškos kilmės žmonės fiziškai dalyvavo tuose įvykiuose. Tačiau kodėl kilo toks ažiotažas? Galbūt dėl pačios kaltės sąvokos, kurią išivijoje buvo siūlyta keisti gėdą. Esą tautiečiai, kurie darė nusikaltimus, užtraukė gėdą, o tai būtų kur kas malonesnis mūsų tautinei sąžinei išsireiškimas nei kaltė. Bet autorius savo nuomonės nekeitė ir dar iki šiol naudoja kaltės sąvoką. Galima tik numanyti, kodėl. Žodžių „svoriai“ yra skirtingi. Mat gėda gali praeiti, gėdą gali slėpti, o kaltės nepaslėpsi.

Tikriausiai vienas iš labiausiai provokuojančių aspektų Tomo Venclovos publicistinėje kūryboje kalbant apie kaltę yra tautinių mastų naudojimas. Atrodytų paradoksalu, kaip vienas individas gali prisiimti kaltę už kitą, vien dėl tautinio identiteto, kaip galima pagal vieną žmogų spręsti apie visus. Vien tai yra motyvas jaustis nejaukiai skaitant Venclovos straipsnį. Autorius paaiškina: „Jei laikysime tautą didžiule asmenybe, - o tiesioginis jausmas sako, jog šitas personalinis požiūris yra vienintelis vertingas ir teisingas požiūris moralinėje plotmėje – tai ši asmenybė aprėpia visus, ir teisuolius, ir nusikaltėlius. Kiekviena nuodėmė sunkina visos tautos ir kiekvieno jos nario sąžinę.“³ „Versti kaltę kitoms tautoms nedera. Savo kaltes jos pačios išsiaiškina. MŪSŲ kaltes reikia aiškintis ir apgailėti mums.“⁴ Bet tuo pačiu metu tautiniu mastu nėra vertinami nusikaltimai prieš savą tautą: „Jei nusikalto žydas arba anglas – nusikalto ŠITAS žydas ir ŠITAS anglas, o ne visi žydai arba anglai; bet jeigu nusikalto lietuvis, tai kažkokia labai gilia prasme ir AŠ PATS nusikaltau.“⁵ Tuo tarpu jeigu kaltinsi žydą lietuvių naikinimu, tai šią teoriją Venclova pavadins „trogloditiška“: „Yra ir tokia teorija. Aš ją vadinu trogloditiška. Tarp saugumiečių buvo žydų, bet buvo ir lietuvių, rusų, latvių, buvo ko tik nori. Jeigu Lietuvoje tais laikais būtų buvę marsiečių, ir jie būtų buvę panaudoti.“⁶ Taigi galime teigti, kad lietuvių, kaip nacių įrankio panaudojimas, atmetamas, nes lietuvis turi prisiimti kaltę, kai kitos tautybės asmuo to neprivalo padaryti. Šis nevienodų „taisyklių“ taikymas yra tiesiog autoriaus moralinė specifika, kuri sukeldama neigiamas emocijas neleidžia įsigilinti į gilesnę mintį. Šis dvilypis vertinimas yra tarsi

³ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 137 psl.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat. 148 psl.

⁶ Tomas Venclova „Kad išliktų bent vienas...“ Vilnius 1995; 17 psl.

moralinio individualumo apraiška ir to paaiškinti tiesiog negalima, tačiau šį bruožą turime turėti galvoje, kad galėtumėme suvokti tolesnes jo išvargas. Konfrontacija lieka, tačiau ją gali sumažinti tai, kad kalbama ne apie kolektyvinę bausmę, o apie kolektyvinę sąžinę: „Rimtesni žmonės išėivijoje man prikišo, kad palaikau tautų kolektyvinės atsakomybės (taigi ir kolektyvinės bausmės) teoriją; tačiau straipsnyje kalbėjau ne apie kolektyvinę atsakomybę, o apie kolektyvinę sąžinę⁷. Deja minčių raiška yra nekoncentruota, daugiau kuriama jausmo, todėl tarsi pulsuojanči ir kartais labiau pabrėžianti kontraversijas, negu skaitytojo jausmus raminanti.

Sunku pasakyti dar ir tai, kodėl autorius naudoja šią tautinę dimensiją. O tikriausiai ją pasirenka neatsitiktinai. Ne viename straipsnyje kaip „Lietuviai ir rusai“ jaučiamas tautos adoravimas, tačiau ne atskiros, o tautos kaip atskiro unikalaus darinio, visokeriopai praturtinančio pasaulį. Galima jausti džiaugsmą, kad nesunyko ir mūsų tauta (iš kritiškos nuomonės raiškos savo tautos atžvilgiu, tikriausiai ne vienam kilo abejonė dėl Venclovos patriotinių jausmų). Tačiau tautinis, kolektyvinis įvaizdis nėra ryškus, nepaisant tam tikros panegirikos. Individas ir moralė Venclovai aukščiau, nepaisant žavėjimosi tautų skirtumais: „Išsaugoti tautą ir prarasti žmogiškumą yra blogiau, negu patirti atvirkščią procesą“⁸, „bet kai kalba ir kilmė virsta amuletu, gelbstinčiu per skerdynes, tai jau geriau norėčiau būti tuo paskerstuoju. Tautinių jausmų humanizacija yra visų svarbiausias reikalas“⁹. Šiokia tokia jausmų kolizija – tautiniai jausmai svarbūs kaip individo unikalus bruožas, o tas bruožas siektina, kad būtų humanizuotas.

Labiausiai visuomenę provokuojantys aspektai Venclovos galvojimuose yra pirmiausiai pati kaltės sąvoka, kuri iškart įpareigoja ją pripažinti nepalikdama galimybės nuo jos pabėgti ar ją slėpti, kad kaip būtų galima daryti su gėda. Tautinių mastų kaltės prisiimime taikymas, dar daugiau „žibalo į ugnį įpila“. Sunku prisiimti kaltes už kitus, tačiau toks kaltės prisiimimas yra skatinamas ir išreiškiamas, netgi, kaip būtinas. Skaitytoją poetas palieka dar didesnėmis dilemomis, naudodamas dvigubus standartus (kad lietuviai už lietuvius privalo prisiimti atsakomybę, bet kitatautis už savo tautietį neprivalo jos prisiimti). Visą šią moralinę įtampą autorius bando mažinti išsakydamas savo tikslus. Kad kaltės eskalavimas turi sukelti ne kolektyvinę kalnę, tuo pačiu ir ne kolektyvinę bausmę. Visa tai tam, kad rašytojo tautos sąžinė būtų sukelta. Deja, bet šią idėją, sąlyginai, nelengva pastebėti. Labiau akcentuojamos kontraversiją keliančios mintys ir „tautinė saviplaka“, o ne savų, kaip pastebime, kilnesnių siekių pabrėžimas.

⁷ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 150 psl.

⁸ Ten pat. 156 psl.

⁹ Ten pat. 205 psl.

Ar kaltę galima pateisinti?

Savo viešame laiške T. Venclovai dėl jo straipsnio „Žydai ir Lietuviai“ žmogus slapyvardžiu „Žuvintas“ rašė: „Iš Jūsų straipsnio galima susidaryti nuomonę, kad žydų kaltė buvo beveik lygi nuliui, o lietuvių – vos ne visas šimtas procentų. Bet juk remiantis tikrove, tokia nuomonė būtų neteisinga: abiejų pusių kaltės artėja kažkur į vidurį.“¹⁰ Taigi tai yra bandymas pateisinti šiuos žiaurius įvykius. Venclovos nuomonė yra vienareikšmiška: „Man rodos, tokie pasiteisinimai geriausiu atveju yra naivūs, o blogiausiu atveju tai yra bandymas nusiplauti rankas.“¹¹

Pastarasis Straipsnis buvo itin populiarus, todėl autoriui teko susidurti su ne vienu žmogumi teisinančiu tuos 1941 birželio įvykius ar puolančiu patį autorių kaltinant jį lojalumu KGB, arba netgi straipsnį gavus tiesiogiai iš KGB ir po juo tik pasirašius¹². Pasak poeto „Dabar madingi<...> du argumentai: a) tai ne lietuviai, o kriminalistai, ir tų pačių buvo gal trys keturi, b) „o ką mums žydai padarė?“. Pirmasis argumentas neišlaiko kritikos. Kriminalistas man taip pat lietuvis, jis taip pat išaugo tame vieninteliame žemės lopinėlyje, ir aš kažkokia metafizine prasme atsakau ir už jį.“¹³ <turint omenyje autoriaus pažiūras, su tuo galima visiškai sutikti>. Tačiau pakankamai veidmainiška gali pasirodyti autoriaus atsakas į antrąjį argumentą, apie žydų dalyvavimą lietuvių trėmimuose 1940-aisiais, mat pasakoma, kad tai „Padarė ne žydai, o totalitarinė sistema“¹⁴. Bet ar tuomet galima lietuvius kaltinti dėl tų patį mėnesių vykusių žiauriųjų Lietūkio garažų įvykių? Juk negalime atmesti fakto, kad ten taip pat dalyvavo totalitarinė sistema, tik kita. Šiuo atveju negalime šio taikomo dvigubo standarto „nurašyti“ nuomonės pakeitimui, nes vėliau kaltės eskalavimo retorika yra tęsiama. Aiškumo, be abejonės, vėl suteikia Tomo Venclovos pasisakymas: „Tokiose situacijose klaidų pridaro abi pusės. Bet būdamas lietuvis, aš laikau savo pareiga kalbėti pirmiausiai apie lietuvių klaidas“¹⁵.

Dar vienas klaidų teisinimas, pasak poeto yra dvigubo genocido sąvokos taikymas. Tačiau kodėl tai yra teisinimasis, juk holokaustas nėra neigiamas? „Žydų genocidas ir lietuvių genocidas. Pastarasis lygiai toks pat arba ir baisesnis“¹⁶. Dar vienas kontraversiškas akcentas, nepaliekantis abejingų skaitytojų. Mat gali pasirodyti, jog lietuvių tautos genocidas ar naikinimas yra tiesiog neigiamas. Tokią iliuziją gali sukelti Tomo Venclovos naudojama genocido sąvoka, kuri nesutampa

¹⁰ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 142 psl.

¹¹ Ten pat. 146 psl.

¹² Tomas Venclova „Kad išliktų bent vienas...“ Vilnius 1995; 5 psl.

¹³ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 211 psl.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat. 206 psl.

¹⁶ Tomas Venclova „Kad išliktų bent vienas...“ Vilnius 1995; 14 psl.

su Arvydo Anušausko pripažįstama (paremtą Pagal 1948 Ženevos konvenciją¹⁷). Glumina tai, kad poeto straipsniuose genocido sąvoka taip pat nevienareikšmė. Viena buvo išsakyta 1978-aisiais Europos lietuviškų studijų savaitėje – Miunchene, savo paskaitoje „Dabartinė Lietuvos demografinė padėtis ir jos etnografinių ribų klausimas“. Ten sakoma, kad genocidas turi du laipsnius: Vienas silpnesnis, kurį nacistai taikė lenkams ir lietuviams, o rusai visoms savo imperijos tautoms, kada naikinamas sąmoningas tautos sluoksnis. Kitas – tai žmonių represavimas ir naikinimas vien už tai, kad jie priklauso vienai, o ne kitai tautinei grupei, nežiūrint jokių kitų jų savybių.¹⁸ Visai kitaip genocidas traktuojamas jo straipsnyje „Genocide, stratocide, ethnocide“. Čia genocidas turi taip pat du laipsnius: pirmasis, lengvesnis, kaip autorius rašo yra čečėnų atvejis, nes anot autoriaus jis buvo spontaniškas ir neplanuotas (nors Stalinistinė Sovietų Sąjunga vykdė absoliutų čečėnų tautos iškeldinimą ir tik po Stalino mirties jiems buvo leista sugrįžti į savo šalį). Antrasis yra sunkesnis, tai yra planuotas, valdžios įteisintas tam tikros tautos naikinimas, kaip pavyzdžiui nacių vykdytas žydų genocidas. Čia lietuvių tauta visiškai, nepatenka į genocido sąvoką. Tačiau su Lietuva pateikiami pavyzdžiai apie stratocidą (tam tikro visuomenės sluoksnio naikinimas) ir etnocidą (kultūrinis tautos naikinimas)¹⁹. Abi iš esmės pagrįstos, tačiau sunku į jas reaguoti, kada jos taip skiriasi. Kas keisčiausia, autoriaus nuomonė apie dvigubą genocidą yra nenuosekli, net propaguojant kelias genocido sąvokas. Mat pasitaiko, kad tuo pačiu metu autorius neigia dvigubą genocidą ir vadina tai teisinimu (kaip aptarta anksčiau), tačiau gali pats pripažinti dvigubą genocidą: „Žydų naikinimas buvo aukštesnio laipsnio, radikalesnis ir dėl to baisesnis genocidas“²⁰ (lyginama su lietuvių genocidu). Iš pradžių dvigubas genocidas tarsi neigiamas, tačiau išsiaiškinus kaip genocidą galima apibrėžti imama paraleliai lyginti kiekvieną iš jų įvardinant, kaip genocidą. Ar tai siekis provokuoti skaitytoją ar tiesiog autoriaus vidinės minties nenuoseklumas spręsti gali kiekvienas, tačiau svarbu tai, kad suvokiame, kada autorius dvigubo genocido sąvokos reiškimą vertina, kaip pasiteisinimą – tada, kada tvirtinama, jog lietuvių genocidas buvo sunkesnio pobūdžio nei žydų.

Pasiteisinimai dėl Lietuvoje vykusių žydžudysčių yra iškelti kompleksų. Pasak autoriaus jie rodo arba naivumą, arba bandymą pabėgti nuo kaltės. Abu šie atvejai kelia grėsmę ne tik individo, bet ir tautos garbei. Autorius turi specifinę nevienareikšmį genocido sąvokos suvokimą. Iš esmės dvigubo genocido sąvokos neneigia (nors kartais jo pasisakymai prieštarauja vienas kitam). Nesutikimas su autoriaus nuomone (lietuvių genocido pabrėžimas žydų holokausto sąskaita), gali

¹⁷ „Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940-1953 metais“ Liudas Truska, Arvydas Anušauskas, Inga Petravičiūtė; Vilnius 1999 p. 6

¹⁸ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 101-102 psl.

¹⁹ F.8 Ap. 1-4 B.961 „Genocide, Stratocide, Ethnocide“.

²⁰ Tomas Venclova „Kad išliktų bent vienas...“ Vilnius 1995; 15 psl.

būti traktuojamas kaip bandymas pateisinti ar pridengti gėdingus kai kurių lietuvių veiksmus Antrojo Pasaulinio karo metais.

Kodėl svarbu nuo kaltės nebėgti?

Pasak autoriaus: „Jei slėpsime ir neigsime liūdnus faktus, jei išsisukinėsime, ilgiau nenusiplausime dėmės. O ją nusiplauti reikia.“²¹ Reikia tam, kad būtumėme laisvi nuo tautinių kompleksų. Čia Tomas Venclova yra tarsį psichiatras, gydantis baimę tuo, ko labiausiai bijai, tuo ko nesinori sutikti. Didžiai daliai žmonių dar sunku susigyventi su tuo, kad mes, lietuviai, esame lygūs su kitomis tautomis, nesvarbu, ar taip mano patriotas ar svetimtautis. Tokią problemą poetas eskaluoja. Tik jis daugiausiai apeliuoja į patriotiškai nusiteikusių. „Man rodos, jūsų metafora apie iškankintą Lietuvą kaip „neūžaugą kuprelį“ atitinka daugelio mūsų patriotų vaizdinius. Tai labai liūdna. Nelaiminga ir nieko neverta tauta, kuri vaizduojasi save neūžauga kupreliu. Tam kupreliui, anot Jūsų, kaimynai niekadoms neleidžia atsitiesti; pasakyti jo adresu kritišką žodį – reiškia mušti gulintį, kitaip sakant, jis apsigimė nenormalus ir toks jau liks per amžius. Galima ir reikia jo gailėtis, bet negalima kelti jam tų reikalavimų, kurie keliami gražiai nuaugusiam žmogui“²². Taigi savos kaltės pripažinimas yra būtinas vanden to, kad būtum gražus, o greičiau normalus. „Stovinčiai, normaliai, gyvai tautai ne tik galima, bet ir būtina sakyti visą tiesą, net jeigu ji būtų nemaloni. Jei nuolat minėsime tik jos skriaudas, laikysime ją vargšele, taikysime jai papigintą tarifą – mat ji tokia menkutė, elgetiška, amžinai gulinti, visų išprievartauta – ji ir liks gulinti ir prievartaujama. To aš nenoriu. Manau nenorite ir jūs.“²³ T. Venclova nekalba apie kaltės pripažinimą, kaip apie europiečiui būtiną savybę. Tačiau jaučiama tai, kad jis, nors ir būdamas, pasak jo paties, ateistinių pažiūrų, apeliuoja į katalikybę²⁴. O juk tai vienas iš Europos pagrindų, ta krikščioniška pasaulėžiūra. Tai puikiai iliustruoja E. Aleksandravičiaus straipsnio „Kaltė kaip Europos riba“ ištrauka: „Vokiečiai su prancūzais galėjo susitaikyti tik perkratę savo atmintį ir suradę pirmiausiai savas praeities nuodėmes, savas klaidas ir savas kaltes. Visa tai leido ant krikščioniškų pamatų stovinčioms tautoms ištiesti viena kitai ranką, atverti atgailos ir atlaidumo vartus. Nėra naivus tikėjimas, kad savos kaltės pajutimas, jos išpažinimas yra svarbiausias tos

²¹ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 146 psl

²² Ten pat. 210 psl.

²³ Ten pat.

²⁴ Ten pat. 132 psl.

krikščioniškos europiečių tradicijos akmuo²⁵. Norėdami tapti „gražiais“, „normaliais“ ir pritaipyti europietiškoje kultūroje, ką mes jau deklaruojame, turime pripažinti kaltę.

Tomas Venclova, tarsi, skatina prisiimti kaltę lengvindamas kaltės našta: „Žinome keletą aksiomų. Pirmiausia, kad apie jokią nusikaltimą nevalia tylėti. Antra, kad buvo ir yra kolaborantų, kartais gausingesnių, kartais nelabai gausių, žiūrint istorinės situacijos, bet nebuvo ir nėra tokio daikto kaip kolaboruojančios tautos“²⁶. Parodomas siekis, nesuteršti tautos vardo, o veikiausiai paskatinti ją veikti, pripažinti savo „nešventumą“. Tokiu būdu siekiama apsivalyti, tarsi išsakant išpažintį, privalai pripažinti savo nuodėmes. Čia vėl galime išvelgti tautos, kaip asmens įvaizdį. „Juk didybė – tai ne aritmetikos, o veikiausiai dvasinio brandumo ir atsakingumo reikalas. Todėl jokių būdu negalima slėpti, nutylėti ar kaip nors menkinti to fakto, kad lietuviai yra dalyvavę žydų žudynėse“²⁷

Kaltę būtina pripažinti laiku, nes vėliau gali ir nepavykti jos nusiplauti. Kaltės nepripažinimas yra, greičiausiai, išskeltas mūsų kompleksų, kurie neleidžia adekvačiai vertinti susiklosčiusios situacijos. Kol nepripažinsime kaltės, negalėsime būti lygiais Europinės bendruomenės nariais. Esame europinės kultūros dalis, tad privalome elgtis krikščioniškai ir pripažinti savas kaltes, tokiu būdu pagrįstai tikėdamiesi ir krikščioniško atleidimo. Nepaisant to, kad turėtume pripažinti tautos kaltes (vardan jos gero vardo išgryninimo), neprivalome jų nešiotis, nes tokio dalyko kaip kolaboruojančios (su režimu) tautos nėra. Kaltės pripažinimas – tai dvasinio brandumo požymis, o bėgimas nuo jos kelia grėsmę tautos garbei.

²⁵ Egidijus Aleksandravičius; straipsnis „Kaltė kaip Europos riba“

²⁶ Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991 m.; 203 psl

²⁷ Ten pat. 210 psl.

Labiausiai visuomenę provokuojantys aspektai Venclovos galvojimuose yra pirmiausiai pati kaltės sąvoka, kuri iškart įpareigoja ją pripažinti nepalikdama galimybės nuo jos pabėgti ar ją slėpti, kad kaip būtų galima daryti su gėda. Tautinių mastų kaltės prisiimime taikymas, dar daugiau „žibalo į ugnį įpila“. Sunku prisiimti kaltes už kitus, tačiau toks kaltės prisiimimas yra skatinamas ir išreiškiamas, netgi, kaip būtinas. Skaitytoją poetas palieka dar didesnėmis dilemomis, naudodamas dvigubus standartus (kad lietuviai už lietuvius privalo prisiimti atsakomybę, bet kitatautis už savo tautietį neprivalo jos prisiimti). Visą šią moralinę įtampą autorius bando mažinti, išsakydamas savo tikslus; kad kaltės eskalavimas turi sukelti ne kolektyvinę kaltę, tuo pačiu ir ne kolektyvinę bausmę. Visa tai tam, kad rašytojo tautos sąžinė būtų sukelta. Deja, bet tą nėra lengva pastebėti, nes labiau akcentuojamos skaitytoją provokuojančios mintys.

Pasiteisinimai dėl Lietuvoje vykusių žydžudysčių yra iškelti kompleksų. Pasak autoriaus jie rodo arba naivumą, arba bandymą pabėgti nuo kaltės. Abu šie atvejai kelia grėsmę ne tik individo, bet ir tautos garbei. Autorius turi specifinį genocido sąvokos suvokimą. Nesutikimas su autoriaus nuomone gali būti traktuojamas kaip bandymas pateisinti ar pridengti gėdingus kai kurių lietuvių veiksmus Antrojo Pasaulinio karo metais.

Kaltę būtina pripažinti laiku, nes vėliau gali ir nepavykti jos nusiplauti. Kaltės nepripažinimas yra, greičiausiai, iškeltas mūsų kompleksų, kurie neleidžia adekvačiai vertinti susiklosčiusios situacijos. Kol nepripažinsime kaltės, negalėsime būti lygiais Europinės bendruomenės nariais. Esame europinės kultūros dalis, tad privalome elgtis krikščioniškai ir pripažinti savas kaltes, tokiu būdu pagrįstai tikėdamiesi ir krikščioniško atlaidumo. Nepaisant to, kad turėtume pripažinti tautos kaltes (vardan jos gero vardo išgryninimo), neprivalome jų nešiotis, nes tokio dalyko kaip kolaboruojančios (su režimu) tautos nėra. Kaltės pripažinimas – tai dvasinio brandumo požymis, o bėgimas nuo jos kelia grėsmę tautos garbei.

Naudota literatūra:

Publikuoti šaltiniai:

1. Egidijus Aleksandravičius; straipsnis „Kaltė kaip Europos riba“
2. Liudas Truska, Arvydas Anušauskas, Inga Petravičiūtė „Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940-1953 metais“; Vilnius 1999
3. Tomas Venclova „Kad išliktų bent vienas...“ Vilnius 1995
4. Tomas Venclova „Lietuva pasaulyje“ Čikaga 1981
5. Tomas Venclova „Manau kad...“ Vilnius 2000
6. Tomas Venclova; „Vilties formos“ Vilnius 1991

Archyviniai fondai:

1. Adolfo Damušio archyvinis fondas saugomas VDU išėivijos studijų centre
2. Aleksandro Štromo archyvinis fondas saugomas VDU išėivijos studijų centre